

Simpozij OBDOBJA 42

Janja Vollmaier Lubej

Vpliv neoliberalizma na posameznika in družbo v izbranih esejih Renate Salecl

---

objavljeno v:

Andraž Jež (ur.): *Slovenska literatura in umetnost v družbenih kontekstih.*

Obdobja 42. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2023.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-42/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2023.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

VPLIV NEOLIBERALIZMA NA POSAMEZNIKA IN DRUŽBO V IZBRANIH ESEJIH RENATE SALECL

Janja Vollmaier Lubej

Srednja lesarska in gozdarska šola Maribor, Maribor
Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, Maribor
janja.v@windowslive.com

DOI:10.4312/Obdobja.42.223-230

Prispevek podrobneje predstavi izbrane eseje prodorne in mednarodno uveljavljene esejistike Renate Salecl, in sicer zasleduje vpliv neoliberalizma na posameznika in družbo v njenih esejističnih zbirkah *Izbira* (2010), *(Per)verzije ljubezni in sovraštva* (2011) ter *Tek na mestu* (2017). Prispevek predstavi tudi konceptualizacije neoliberalizma v izbrani sodobni slovenski prozi.

esejistika, Renata Salecl, neoliberalizem, posameznik, družba, sodobna slovenska proza

This article presents selected essays by the incisive and internationally renowned essayist Renata Salecl, tracing the impact of neoliberalism on the individual and society in her essay collections *Izbira* (Choice, 2010), *(Per)verzije ljubezni in sovraštva* ([Per]versions of Love and Hate, 2011), and *Tek na mestu* (Running in Place, 2017). The article presents conceptualizations of neoliberalism in selected contemporary Slovenian prose.

essays, Renata Salecl, neoliberalism, individual, society, contemporary Slovenian prose

1 Izhodišča

1.1 Esejistka Renata Salecl

Renata Salecl, mednarodno uveljavljena filozofinja in sociologinja, v izbranih esejih poudarja in izpostavlja različne teorije, kakršne so psihoanalitična, filozofska in sociološka, ter preučuje vpliv neoliberalizma na posameznika. Izhaja iz teze, da »ideologija neoliberalizma močno povečuje tesnobo« (Salecl 2017: 7), nato pa svoje uvide in dognanja povezuje s filmom, literaturo, politiko ter tako izbrane teme predstavi z več različnih perspektiv. Neoliberalizem v posamezniku, ki živi v skrajno individualizirani družbi, vzbuja tesnobo in negotovost ter v njem povzroča občutek manjvrednosti (Salecl 2011a: 8). Posameznik je glede na neoliberalno ideologijo uspeha sam odgovoren za svoja dejanja, za mesto v družbi ter svoj družbeno-ekonomski status, to pa povzroča v njem številna negativna občutja. Renata Salecl kot ena pomembnejših in vodilnih sodobnih slovenskih esejistk piše o refleksiji časa ter o sodobnosti, ki jo živimo. Prispevek tako izpostavi aktualnost njenih esejev in njihov pomen za sodobno slovensko književnost.

V pričujočem prispevku se tako ukvarjam z izbranimi eseji Renate Salecl, v katerih avtorica poglobljeno piše o vplivih neoliberalizma na posameznika in družbo. Poudariti velja, da so sodobne slovenske esejistke v veliki meri zaznamovale sodobno slovensko književnost, a se o njih pravzaprav ni veliko pisalo. Poglobljeno se je z eseji sodobnih slovenskih esejistk ukvarjala Silvija Borovnik, zlasti je pisala o znanstvenem eseju Alenke Puhar in političnem eseju Spomenke Hribar (Vollmaier Lubej 2023), v knjigi *Pišejo z' enske drugače?* (1995) in v razpravi *Sodobna slovenska esejistka: Alenka Puhar* (1995) je pisala tudi o drugih avtoricah, npr. o Jolki Milič, Mancij Košir, Ignaciji Fridl in Silviji Borovnik, ter s tem dokazala, da sodobne slovenske esejistke pišejo tematsko in jezikovno raznolike eseje. Njene analize kažejo, da so se esejistke prodorneje pojavile v osemdesetih letih prejšnjega stoletja (Borovnik 1995: 29). Od takrat do danes slovenska književnost premore številne esejistke, ki pišejo o raznolikih temah, npr. o večkulturnosti, večjezičnosti, podobi tujega, o književnosti, o prevajanju. A vendarle so bile zamolčane in spregledane, kajti o njihovem literarnem delu se ni pisalo, le mestoma so bile predmet znanstvenoraziskovalnih preučevanj, prav tako pa so doslej nagrado za najboljšo esejistično zbirko prejele zgolj tri esejistke, to so Ifigenija Simonović, Meta Kušar ter Ivana Djilas (Vollmaier Lubej 2023).

Renata Salecl s svojo prodorno esejistično mislijo v sodobni slovenski književnosti prav gotovo predstavlja pomembno avtorico in esejistko, ki se je uveljavila doma in na tujem. Njeni znanstveni eseji, ki so zaradi nazornosti in jasnosti namenjeni tudi širšemu krogu bralstva (Vollmaier Lubej 2023), odslkavajo današnji čas, dobo, ki poudarja individualnost, ideologijo uspeha, izgubljeni subjekt, dobo, v kateri se posamezniki vse bolj oddaljujejo od sebe in od drugih. Takšna neoliberalna ideologija, kot že omenjeno, »močno povečuje tesnobo« (Salecl 2017: 7) in s tem povzroča občutek manjvrednosti, zato številni posamezniki neuspeh, brezposelnost povezujejo z lastno krivdo (Salecl 2011a: 25). Teme, ki jih Renata Salecl izpostavlja v svojih esejih, so vendarle zanimive tudi širše: zanima me, kako so torej njene konceptualizacije uporabne pri analizi in interpretaciji sodobne slovenske književnosti. V nadaljevanju prispevka bom s primeroma izbrane proze podala tudi ta vidik.

1.2 Krajši uvod v neoliberalizem

Ana Podvršič v svoji monografiji *Iz socializma v periferni kapitalizem: neoliberalizacija Slovenije* (2023) piše o neoliberalizaciji kot procesu, ki je »družbenoekonomski projekt obnove razredne moči kapitala in vladajočih družbenih skupin v središču svetovnega kapitalizma« (Dumenil in Levy v Podvršič 2023: 20). Nadalje poudarja, da gre pri neoliberalizmu za »razredni in imperialistični projekt, ki je spodbujal globalizacijo proizvodnje in finalizacijo svetovnega gospodarstva ter uvedel nove načine delovanja kapitalizma« (Podvršič 2023: 20). Slednji se najpogosteje kažejo v novih načinih obvladovanja in izkoriščanja delavstva, prevladi interesov finančnih institucij, delovni državi (prav tam: 20–21). Neoliberalizem s krepitvijo pritiskov na posameznika pomeni »najučinkovitejši način zmanjševanja brezposelnosti« (prav tam), denarna pomoč pa naj bi bila le podpora tistim, ki se izogibajo zaposlitvi.

Neoliberalni ideologiji in praksi predstavljata alternativo koncept in praksa socialne države, ki brezposelnost in revščino neposredno povezujeta z neregulirano vladavino trga (prav tam). Neoliberalizem po drugi strani vzroke v brezposelnosti in revščini išče v psiholoških in osebnostnih značilnostih posameznikov. Podvršič (2023: 21) poudarja, da so ljudje brez dela in denarja prisiljeni sprejeti slabo plačana dela brez socialne zaščite. Začetke implementacije neoliberalizma zasledimo pri ekonomskih reformah v Čilu, zagon pa z vladavino M. Thatcher in R. Reagana (Mastnak 2015: 13). Kot »militantna družbena teorija in politično gibanje« se je neoliberalizem oblikoval po prvi svetovni vojni v Hayekovih in Misesovih delih (prav tam: 30). Mastnak (2015: 147) neoliberalizem označi kot »liberalistično posvojitve ekonomije in zato kot totalizacijo liberalizma.« Pri neoliberalizmu je »razdejanje *demos* povezano z zmago *homo oeconomicus* nad *homo politicus*, ekonomskega človeka nad političnim« (prav tam).

Pomembna predstavnika kritike neoliberalizma sta Naomi Klein in David Harvey. Harvey v uvodu svoje knjige *Kratka zgodovina neoliberalizma* (2012)¹ zariše začetke neoliberalizma, ti po njegovem prepričanju segajo v konec sedemdesetih in začetek osemdesetih let, in sicer s spremenjeno monetarno politiko ZDA in z ameriškim ekonomistom Paulom Volckerjem, s Kitajsko kot odprtim središčem kapitalistične dinamike ter z že omenjenima M. Thatcher in R. Reaganom (Harvey 2005: 1). Neoliberalizem v družbi povzroči obnovo moči kapitalizma, njegove posledice pa se kažejo v družbeni neenakosti, bogatenju bogatih, siromašenju revnih, o čemer ndr. piše Thomas Piketty v knjigi *Kapital v 21. stoletju* (2014).

Naomi Klein (2009: 12) v knjigi *Doktrina šoka* obravnava ekonomsko teorijo »velikega guruja gibanja za nebrzdani kapitalizem« Miltona Friedmana, kot se je uresničevala v nekaterih državah, ki jih je Klein preučevala ter raziskovala. Klein je kritična do neoliberalizma, a tudi prepričana, da lahko

svobodni trg soobstaja z brezplačnim zdravstvenim skrbstvom, javnimi šolami, z velikim deležem gospodarstva – kakor so naftne družbe – v državnih rokah. Prav tako je mogoče od korporacij zahtevati, da plačujejo dostojne plače, da spoštujejo pravico delavcev, da ustanavljajo sindikate ter da država pobira davke in prerazporeja bogastvo, tako da se ostre neenakosti, ki so značilne za korporativistično državo, zmanjšajo. Ni treba, da so trgi fundamentalistični. (Klein 2009: 27)

S kritiko neoliberalizma, komentarjem nanj, možnostim izogibanja fundamentalističnim trgov, kot je prikazano zgoraj, se Naomi Klein približuje esejističnemu pisanju.

2 Tema neoliberalizma v esejistiki Renate Salecl

Renata Salecl kot ena pomembnejših slovenskih esejistk piše o refleksiji časa oz. sodobnosti, ki jo živimo. Eno njenih najbolj znanih del je *Izbira* (2011), v katerem se ukvarja s posledicami številnih izbir, ki jim je posameznik priča. To v njem vzbuja

¹ Harveyjevo knjigo omenjam prej, ker je v izvorniku izšla leta 2005, medtem ko je knjiga Klein izšla dve leti kasneje, tj. 2007, obenem se na njegova teoretska izhodišča opira tudi sama.

nelagodje ter tesnobo. Ker se sodobni človek vsakodnevno sooča z mnogoterimi izbirami, to v njem sproža veliko negativnih občutij, zato je po prepričanju Renate Salecl ta izbira navidezna oz. iluzorna.

V esejistični zbirki *Izbira* (2011) lahko preberemo:

Postindustrijska kapitalistična ideologija ponavadi obravnava posameznika, kot da užitek zanj ne pozna meja. Slika ga kot nekoga, ki lahko brez konca prestavlja meje užitka, pri čemer nenehno zadovoljuje želje, ki jih je vedno več. Vendar je paradoksalno, da v družbi, ki dozdevno ne pozna meja, številni ljudje ne najdejo zadoščenja in zato pogosto zaidejo na pot samouničevanja. (Salecl 2011: 9–10)

Salecl še posebej izpostavlja ideologijo izbire, ki vodi v tesnobo in negotovost, oboje pa je bilo opaziti v zadnjem desetletju postindustrijskega kapitalizma. Današnja sodobna družba povečuje izbiro in domnevno svobodo, kajti posameznik lahko iz svojega življenja naredi, kar želi, a Salecl poudarja, da je lahko že ena napačna odločitev povod za katastrofo. Ob brezmejnosti možnosti izbir pa se vzpostavljajo nove prepovedi, to so naše lastne prepovedi (Salecl 2011a: 16). Kapitalistična ideologija, kot že rečeno, posamezniku ob tem sporoča še, da je za neuspeh in morebitno brezposelnost krivda v njem, nekaj pa je bilo drugače (Salecl 2011b: 24).

Dalje, živeti uspešno življenje pomeni biti uspešen vlagatelj ter tudi svoje lastno življenje šteti za naložbo. Ves smisel posameznikovega življenja se vrti okoli naložb oz. nalaganj. Rešitve vseh mogočih težav pa je mogoče odpraviti z denarjem. Posameznik svoje življenjske poti in čustva izbira sam, zato se je razširila industrija samopomoči. V tej dobi se zato povečuje izdajanje knjig za samopomoč in propagiranje ljubezni do samega sebe. A je v taki družbi po drugi strani težavna izbira partnerja, težko se je odločiti za otroka in materinstvo itn., kot lahko beremo v esejistiki Renate Salecl. Izbira danes predstavlja tesnobo, ker ima lahko navidezno zanemarljiva, nepomembna izbira močne posledice. Dandanes tudi nista na voljo le dve izbiri, dve poti, marveč je teh poti in izbir mnogo več. Izbira le redkokdaj temelji na racionalnosti. Gre za navidezno, domnevno svobodo, ki vodi v strah, krivdo. Biti edinstven, biti, kar si, so v poznokapitalistični družbi izrazi, ki posameznika vodijo v tesnobo in nemir (Salecl 2011a: 7). Poleg tega ideologija neoliberalizma pogloblja ter prikriva razredne razlike, rasno in spolno neenakost (prav tam: 122).

Esejistična zbirka *(Per)verzije ljubezni in sovraštva* (2011) je razdeljena na sedem esejističnih sklopov.

Glede na primerjavo med preteklostjo in sedanjostjo Salecl (2011b: 7) zapiše, da »subjekt danes ne verjame več v normativne ideale, ki mu jih ponuja družba, temveč se ima za ustvarjalca lastne identitete.« Spremenila se je torej subjektivnost, ki jo avtorica poimenuje nova subjektivnost. V knjigi *(Per)verzije ljubezni in sovraštva* tako piše o sodobnem subjektu, o tem, kako oblikuje lastno identiteto, kako se kaže neidentifikacija z avtoritetami ipd. Salecl (2011b: 7–8) v uvodu svoje esejistične zbirke zapiše, da v postmoderini družbi govorimo o odsotnosti nezaupanja v fikcijo velikega Drugega. Marsikdo živi s prepričanjem, da je danes vse spremenljivo, da je življenje podobno virtualnemu svetu, temu, v katerem si subjekt izbira lastno identiteto

poljubno. Opozarja na prakse iznakaženja telesa, ki so »simptom radikalnih sprememb subjektivnosti« (prav tam: 10). Predvsem pa avtorica tudi v tej esejistični zbirki izhaja iz naslednjih vplivov oz. posledic neoliberalizma na posameznika in družbo: tesnobe, izgube lastne subjektivnosti, iznakaženja telesa, prepričanja, da lahko spreminja svojo usodo, vsi lahko uspejo, obogatijo, le dovolj se morajo potruditi. Avtorica teoretske naslonitve ter izkustva in dognanja povezuje in jih pogloblja z literaturo, romani in filmi.

Piše tudi o ljubezni do naroda in kot primer poda Ceaușescuja, ki je romunskemu ljudstvu z iztegnjenimi rokami izkazoval ljubezen (Salecl 2011b: 95).

Avtorica s svojimi esejmi odpira številne teme in ponuja razmislek o današnjem času. Tako se ukvarja tudi z odnosom do telesa v sodobni družbi. V poglavju Zareza v telo: od klitoridektomije do body arta piše o mestu subjekta v današnji stvarnosti. Avtorica v tem delu svoje knjige obravnava identifikacijo subjekta s simbolnim redom v treh svetovnih družbah, te so predmoderna, moderna in postmoderna. Vračanje k poslikavanju telesa ali k starim oblikam iniciacije vidi v reinterpretacijah teh oblik (Salecl 2011b: 168). Piše o klitoridektomiji v deželah tretjega sveta, s poudarkom, da razvoj kapitalizma v teh državah pravzaprav ni povzročil njenega konca, temveč se je v nekaterih državah še bolj razširil. Subjekt je povezan s tradicijo, družino, narodno skupnostjo, a tradicija dandanes ni več tako močna, ni več tisto, kar bi subjektu dajalo trdnost oz. varnost (prav tam: 168–175). A ko gre subjekt skozi individualizacijo, tedaj prelomi s svojo tradicijo. Subjekt se mora individualizirati in se distancirati od tradicije, a v predmodernih družbah o takem subjektu še ne moremo govoriti. Skrajna, radikalna individualizacija subjekta se je zgodila v sodobni družbi in s prekinitvijo tradicionalnosti ter predhodno zaradi odsotnosti Drugega (prav tam: 180–181).

Podobne poudarke, kot jih zasledimo v knjigi (*Per*)verzije ljubezni in sovraštva, lahko beremo tudi v esejistični zbirki *Tek na mestu* (2017), ki je bila nominirana za Rožančevo nagrado. Osrednje teme v njej so osamljenost, revščina, doplačila za majhna udobja ipd., predvsem pa avtorica piše o potrošniški in individualizirani družbi, ignoranci in sprenevedanju ob naravnih in drugih katastrofah. Najpomembnejše izhodišče je spremenjeni subjekt, ki si lahko sam »izbira ogledalo, v katerem si je najbolj všeč« (Salecl 2017: 56). V svojih esejih se avtorica osredotoča na teoretske naslonitve, na različne avtorice in avtorje s področja psihoanalize, psihologije, nevroznanosti. *Tek na mestu* vsebuje enajst krovnih tem, ki jih dopolnjujejo ter osmišljajo medsebojno prepleteni eseji. Glede na prej omenjene vsebinske poudarke se Salecl v veliki meri sprašuje, kolikšen vpliv ima neoliberalizem na posameznika in družbo.

Avtorica piše o sodobnem času, o času lažnih novic in postresnic, o potrošniški družbi in sodobnem kapitalizmu, neenakosti in tem, da dandanes ni več poglobljenih refleksij (Salecl 2017: 7). Nadomeščajo jih simplifikacije, obenem pa Salecl v najsodobnejši družbi opaža spremenjen odnos do časa in hitrosti. Vse v posameznikovem življenju je usmerjeno v zdajšnji trenutek in ne v prihodnost (Salecl 2017: 44–45). Namesto resnice se vse bolj vzpostavljajo pol- in neresnice, ignoranca, potlačitve, zanikanja, sovražni govor. V novi dobi je poudarjena obsedenost z učinkovitostjo in uspešnostjo,

avtorica v tem kontekstu kritizira podaljševanje delovnega časa, pri čemer lastniki kapitala ob tem bogatijo, delavci pa so izčrpani, utrujeni, nemočni. Neoliberalizem spodbuja obsedenost z lastnim telesom, lepim oblačenjem, telesno vzdržljivostjo, vse z namenom večje, boljše učinkovitosti in uspešnosti (prav tam: 82–83). O globljih vprašanjih, kakršna so na primer etična, še zapiše Salecl, ta družba sicer nenehno govori, a zdi se, da ji »prav to govorjenje daje odvezo, da bi v realnosti karkoli spremenili« (prav tam: 94).

Esejistika Renate Salecl je znanstvena, vendar je zaradi nazornosti, jasnosti, nizanja primerov iz življenja, kulture in sodobnosti ter njihovih prepletov s teoretskimi izhodišči dostopna tudi širšemu bralstvu (Vollmaier Lubej 2023).

3 Konceptualizacije neoliberalizma Renate Salecl in sodobna slovenska proza

O izvotljeni družbi, individualizaciji, lastni krivdi za neuspeh in nesrečo, tesnobe zaradi številnih izbir, družbeni nepravčnosti, potrošništvu, želji po uspehu, zavračanju, neobstoju avtoritete, polresnicah, simplifikacijah, potlačitvah ter obsedenosti z učinkovitostjo in lastnim telesom, o vsečnosti lahko seveda beremo tudi v proznih delih sodobnih avtorjev in avtoric. Izbrana primera skušata ta izhodišča nekoliko osvetliti.

Natančno, poglobljeno tematizacijo sodobne družbe beremo v proznem delu Lucije Stepančič, npr. v njenem romanu *V četrtek ob šestih* (2011) in kratkoprozni zbirki *Tramvajkomanda, oddelek za pritožbe* (2016). Če je v prvem izpostavljen pripovedovalkin uvid v tragičnost vsakdana s tematizacijo hladnih prijateljskih in družinskih odnosov, površnih ljubezni, družbenih sprememb, se v kratki prozi pisateljica osredotoča na skupnost, ki jo prevevajo »zablode in neumnosti današnjega kapitalističnega časa, laži, sprenevedanja, izmikanja, izpraznjenost posameznika in družbe« (Vollmaier Lubej 2019: 307). Pisateljica skozi notranji monolog razkriva kaotično stvarnost, ki je razvrednotena, otopela, kapitalistična (Vollmaier Lubej 2019: 311). V zgodbi Lepe pozdrave iz slonokoščene stolpa lahko najdemo več raznolikih motivov, povezanih z izhodiščem pričujočega prispevka, a za konkretizacijo sem izbrala primer, ki prikazuje (posmehljivo) zavedanje potrošništva v luči izkoriščanja najrevnejših, a hkrati odkrito sodelovanje pri tem.

Po vsem tem je mogoče še verjeti, da se po nekaj tednih nakupovalne evforije tam prav ničesar več ne proda. Pri Mayerju je slišati najbolj neverjetne stvari, in to od tistih, ki jih poznam že vse življenje. Sem vsaj mislil, da jih poznam, zdaj pa govorijo, da se ob najbolj navadni majici, ki so jo kupili, nenadoma zavejo, da so jo naredili zasužnjeni otroci iz tretjega sveta, ki so poleg tega še vdihovali strupene hlape ob barvanju. Tako kot so otroci rudarji v Afriki izkopali tudi surovine za naše mobilite. Medtem ko Mayer, ki je vedno, in to z nespremenjenim obrazom znal izvabiti iz nas vse, kar smo kdaj vedeli, in celo tisto, o čemer se nam še sanjalo ni, da sploh vemo (to se mu je vedno posrečilo, ne da bi sploh pisnil), še vedno molče naliva kozarce, izstavlja račune, zлага umazano posodo v pomivalni stroj. (Stepančič 2016: 33–34)

Stanka Hrastelj v romanu *Prva dama* (2018) predeluje svetopisemsko zgodbo Batšebe, ki se iz nepomembnega, provincialnega dekleta prelevi v prvo damo, in

kralja Davida, otopelega ženskarja, morilca, in sicer tako, da jo postavlja v današnjo stvarnost hipne popularnosti, površinske, družbenih omrežij in prenasičenosti potrošništva ter duhovne izvotljenosti. Gre za jezikovno pestro pripoved, ki jo bogatijo ljudske modrosti, rekla, citati ljudskih pesmi, avtorjev iz zakladnice slovenske in svetovne književnosti, filozofije, glasbe, slovenske spodobnosti, navade, posnemanje biblijskega sloga in Visoke pesmi s ponavljanji, naštevanji, paralelizmi členov in ritmizacijo. V ospredju pripovedi je Batšeba, njeno iskanje identitete in mesta v družbi. Hrepeni po toplini, pristnem prijateljstvu, a ker tega nima, je kljub materialnim dobrinam nesrečna. Ker je v potrošništvu in svetu nerazumevanja, hladnih odnosov sama, se iskanje lastne subjektivnosti kaže v njenem samopoškodovanju, odrekanju hrani (anoreksiji), pretiravanju s tekom oz. športom nasploh. Slednje lahko beremo v poglavju Batšebin imperativ teka.

Če bi imel več časa, bi se z veseljem vrtel okrog štedilnika, kuhanje mi je bilo od nekdaj pri srcu. Če ne bi imel te službe, bi odprl verigo restavracij, kdor bi jedel z mojih kroz nikov, bi si oblizal vseh deset prstov, se je David kdaj pohecal. Prav nič ni maral kuharije, le rad je dobro mezil. Vendar je revici Batšebi vseeno lastnoročno skuhal prežganko, mmm, kako je dišala, ko pa je odprl vrata njene sobe, mu je šalčka z juhico padla na tla – polomljena ljuba ni ležala v postelji, temveč je gonila sobno kolo, od bolečin so ji po licih tekle orjaške solze. Danes nisem še nič tekla, je opravičila početje. (Hrastelj 2018: 49)

4 Sklep

Obdobje, ki ga živimo, je prežeto s številnimi vplivi in posledicami neoliberalizma. Družba postaja vse bolj individualizirana, sebična, posamezniki pa zaradi ideologije neoliberalizma verjamejo, da bodo uspešni, če se bodo le dovolj potrudili. Zaradi tega lastniki podjetij bogatijo na račun delavcev, ki morebitno brezposelnost in/ali neuspešnost v službi pripisujejo sebi. O teh izhodiščih in tudi drugih, npr. o tesnobi zaradi neskončnosti izbire, ki jim je sodobni človek priča, o družbeni neenakosti, novi subjektivnosti, želji po uspehu, učinkovitosti, o polresnicah, potlačitvah in sovražnem govoru, piše esejistka Renata Salecl, ki v središče svojega pisanja, kot sem predstavila v tem prispevku, postavlja vpliv neoliberalizma na posameznika in družbo. Njena esejistika, ki vključuje in upošteva različne teorije, npr. psihoanalitično, filozofsko in psihološko, je znanstvena, vendar je zaradi jasnosti, natančnosti in številnih primerov, ki osvetljujejo njeno misel, zanimiva tudi za širše bralstvo.

Z neoliberalizmom, kot sem prikazala v uvodu v neoliberalizem, se ukvarjajo avtorji in avtorice različnih področij, njihove študije pa predstavljajo zgodovinski pregled neoliberalizma, njegove posledice in vpliv na posameznika ter družbo. V esejistiki Renate Salecl so ti uvidi in komentarji podani konkretnije in z globljo analizo sodobne neoliberalistične družbe. Ker literatura družbeno resničnost vselej odslikava, ji nastavlja ogledalo, sem v zadnjem delu prispevka prikazala konceptualizacije neoliberalizma, in sicer na primerih izbrane proze dveh sodobnih slovenskih pisateljic.

Literatura

- BOROVNIK, Silvija, 1995a: Sodobna slovenska esejistka: Alenka Puhar. *Odsevanja* 25. 29–32.
- BOROVNIK, Silvija, 1995b: *Pišejo z' enske drugače?: o Slovenkah kot pisateljicah in literarnih likih*. Ljubljana: Mihelač.
- BOROVNIK, Silvija, 1995c: Sodobna slovenska esejistka: Alenka Puhar. Silvija Borovnik: *Pišejo z' enske drugače?: o Slovenkah kot pisateljicah in literarnih likih*. Ljubljana: Mihelač. 212–222.
- HARVEY, David, 2005: *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press.
- HRASTELJ, Stanka, 2018: *Prva dama*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- KLEIN, Naomi, 2009: *Doktrina šoka: razmah uničevalnega kapitalizma*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- MASTNAK, Tomaž, 2015: *Liberalizem, fašizem, neoliberalizem*. Ljubljana: Založba /*cf.
- PODVRŠIČ, Ana, 2023: *Iz socializma v periferni kapitalizem*. Ljubljana: Založba /*cf.
- SALECL, Renata, 2011a: *Izbira*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- SALECL, Renata, 2011b: *(Per)verzije ljubezni in sovraštva*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- SALECL, Renata, 2017: *Tek na mestu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- STEPANČIČ, Lucija, 2016: *Tramvajkomanda, oddelek za pritož' be*. Ljubljana: Beletrina.
- THOMAS, Piketty, 2015: *Kapital v 21. stoletju*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- VOLLMAIER LUBEJ, Janja, 2019: Notranji monolog in tok zavesti v romanu *V četrtek ob šestih* (2011) in kratkoprozni zbirki *Tramvajkomanda, oddelek za pritož' be* (2016) Lucije Stepančič. Hotimir Tivadar (ur.): *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest. Obdobja 38*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 305–312.
- VOLLMAIER LUBEJ, Janja, 2023 (v tisku): Sodobne slovenske esejistke. *Slavia Centralis*.